

*Василь Васильович Ягунов,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту ПТО НАПН України*

ПРОВІДНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСНОВНИХ ВИДІВ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ФОРМУЮТЬСЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті характеризуються основні види компетентності майбутніх фахівців, що формуються у системі професійно-технічної освіти України, зокрема, дається аналіз ключових, професійних і фахових видів компетентності. Особлива увага звертається на компонентний аналіз фахової компетентності фахівця технічного профілю та показники оцінювання її сформованості.

Ключові слова: методологічні характеристики, компетентність, складові компетентності, ключова компетентність, професійна компетентність і фахова компетентність.

Василий Ягунов

ВЕДУЩИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСНОВНЫХ ВИДОВ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ, КОТОРЫЕ ФОРМИРУЮТСЯ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье характеризуются основные виды компетентности будущих специалистов, которые формируются в системе профессио-нально-технического образования Украины, в частности, дается анализ ключевых, профессиональных и специальных видов компетентности. Особенный акцент производится на компетентностном анализе специальной компетентности специалиста технической сферы и показатели оценки ее сформированности.

Ключевые слова: методологические характеристики, компетентность, составные компетентности, ключевые компетентности, профессиональная компетентность и специальная компетентность.

Vasily Yagupov Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Leading Scientific Fellow of the Professional Technical Education Institute, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

LEADING METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF COMPETENCES MAJOR TYPES OF FUTURE SPECIALIST WHICH ARE FORMED IN THE SYSTEM OF VOCATIONAL EDUCATION

Main types of future specialists' competence which are formed in the system of vocational education in Ukraine are characterized. In particular, an analysis of key, professional and special-professional types of competences is given. A special attention is drawn to the component analysis of special-professional competence of technology profile specialists and to the performance evaluation of its formation.

Key words: methodological characteristics, competence, competency components, core competence, professional competence.

У педагогічній науці досліджуються різні аспекти компетентнісного підходу в освіті: розуміння поняття “професійна компетентність” як складного

багатовимірною феномену (Волошина М.С., Дахін О., Ельконін Б.Д., Равен Дж., Третьяков П.І., Шишов С.О. та ін.), розкриття змісту цього поняття (Бездухов В.П., Маркова А.К., Мишина С.О., Правдіна О.В. та ін.), моделювання процесу формування (Введенський В.Н., Болотов В.О., Серіков В.В. та ін.), визначення основних видів професійної компетентності (Зимня І.О., Селевко Г.К., Третьяков П.І., Шамова Т.І., Ягупов В.В. та ін.), формування її різних видів у майбутніх фахівців, а також педагогів системи ПТО (Баркасі В.В., Данилова Г.С., Демченко С.О., Дубасенюк О.А., Єльнікова Г. В., Єрмаков І. Г., Мармаза О. І., Мацевко Т. М., Міщенко І. Б., Ничкало Н.Г., Радкевич В. О., Свистун В. І., Семиченко В. А., Сорочан Т. М., Стрельников В. Ю., Троєльнікова Л. О., Хоружа Л. Л., Шевчук Л. І., Юртаєва О. О. тощо) і вдосконалення системи професійної освіти шляхом застосування компетентнісного підходу (Аніщенко В.М., Бездухов В.П., Болотов В.А., Волошина М.С., Добуцько Т.В., Ельконін Б.Д., Зимня І.О., Маркова А.К., Овчарук О.В., Серіков В.В., Тубельський А.М. тощо).

Не зважаючи на таку широку палітру досліджень із проблеми компетентності та компетентнісного підходу в освіті, нині в педагогічній теорії і практиці, у тому числі й системі професійно-технічної освіти (ПТО) має місце неоднозначне розуміння їх змісту та смислового поля. Прикладом цього є, наприклад, такі думки науковців:

- компетентнісний підхід ототожнюється з оволодінням особою комплексом компетенцій;
- компетентнісний підхід передбачає наявність комплексу вмінь особи розв'язувати певні проблеми;
- компетентність – це здатність особи до виконання практичних завдань на виробництві та ін.

Отже, тут спостерігаємо не завжди влучні змістовні та смислові кореляції між поняттями “компетентність”, “компетенція” і “компетентнісний підхід в освіті”, а також має місце ототожнення понять “компетентність” і “компетенція” в компетентнісному підході в освіті. Наприклад, такий підхід спостерігається у Г. Селевко: “компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій...” [12, с. 138]; А.В. Хуторського: “компетентність – це володіння особою відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї й предмету діяльності” [15, с. 60].

Звичайно, коли провідні фахівці в сфері компетентнісного підходу в освіті так вільно використовують ці поняття, то у переважній більшості науковців і суб'єктів освітнього процесу також виникають різне їх змістовне та смислове розуміння і сприйняття. Для зняття цих непорозумінь доцільно звернутися до думок Дж. Равена, який наголошує про необхідність застосування цього підходу в освіті для того, щоб:

- учителі могли б керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей учнів;
- учителі могли б отримувати визнання своїх досягнень при вивченні та

оцінюванні їх педагогічної діяльності;

– учні могли б виявляти свої специфічні таланти, спостерігати за їх становленням у процесі розвитку і здобувати визнання своїх талантів і досягнень;

– ті, хто відповідає за педагогічну діагностику, могли б планувати такі дослідження, які стимулювали керівництво на пошук шляхів поліпшення освітніх програм і освітньої політики в цілому;

– стало можливим би проведення ефективної політики в галузі трудових ресурсів, заснованої на більш тонких процедурах професійного навчання, працевлаштування і подальшого професійного зростання фахівців, а також здійснення такої політики в галузі відбору кадрів, що дозволило б залучити гідних кандидатів на впливові посади в суспільстві і відхилити непридатних [10, с. 65-66].

Об'єктивне усвідомлення призначення компетентнісного підходу в освіті та методологічне обґрунтоване його використання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у системі ПТО безпосередньо залежить від розуміння сутності та змісту понять “компетенція” і “компетентність”, які для української педагогіки є відносно новими, і тому спостерігається різне їх тлумачення суб'єктами освіти. Водночас зробимо кілька висновків.

По-перше, *ці три поняття між собою логічно, змістовно і смислово зумовлені, взаємопов'язані та безпосередньо корелюються між собою*, тобто певна посада передбачає конкретний перелік функцій чи посадових обов'язків, що визначається поняттям «компетенція». Це поняття є первісним щодо інших понять і його провідною рисою є те, що воно функціонує безвідносно до конкретної особи та фахівця, оскільки стосується певної посади, тобто не має якісної характеристики, оскільки вона не стосується конкретної особи.

По-друге, *поняття «професійна компетентність» охарактеризує якісний бік підготовленості певної особи до обіймання певної посади*, який набувається в процесі отримання професійної освіти та стосується конкретної особи як майбутнього суб'єкта професійної діяльності. Відповідно, її професійна освіта має бути зкорельовано з майбутніми компетенціями як фахівця, оскільки тільки в такому випадку вона буде мати компетентнісний характер. При цьому якість опанування ним професійної компетентності можна діагностувати, визначати її певний рівень (виокремлюють, як правило, низький, середній і високий рівні). Так, наприклад, у системі ПТО відбувається професійна підготовка кількох тисяч робітничих професій. Отже, зміст і результати професійної підготовки конкретного фахівця в системі ПТО зумовлюється його майбутніми посадовими обов'язками чи компетенціями.

По-третє, загальна професійна підготовленість фахівця, актуалізація його професійної компетентності у професійній діяльності та практична реалізація ним своїх компетенцій на конкретній посаді визначається поняттям «*компетентний*», що представляє якісний бік професійної підготовленості фахівця, характеризує його професіоналізм і майстерність на практиці, тобто – це актуалізована професійна компетентність.

По-четверте, необхідно чітко виокремити зміст *поняття «компетентність»*, який безпосередньо зумовлений змістом поняття

«компетенція», тобто його смисловим наповненням. Узагальнено основними складовими чи компонентами поняття «компетентність», на які вказують більшість науковців, є знання, навички, вміння, певні якості, ставлення до діяльності та мотивація до неї. На думку французького дослідника “мінімальної компетенції” *Vivian de Landon*, “компетентність – це такий рівень навченості, який потрібен громадянам, щоб успішно функціонувати у суспільстві” [5, с. 24]. Зокрема, це – знання та засвоєні вміння, здатність до соціального буття, а мінімальна компетенція – це особливий рівень знань, навичок, умінь, здатностей і певних якостей і ставлень особи, які їй потрібні як соціальному суб’єктові для повноцінного існування в суспільстві.

Поняття “компетентність” і “компетенція” перетинаються з психологічними, соціологічними, педагогічними поняттями і категоріями, що позначають можливості, здатності та готовність особи як фахівця, який займається тим чи іншим видом професійної діяльності. На думку І.О. Зимньої, є два варіанти тлумачення співвідношення цих понять: вони або ототожнюються, або диференціюються [3, с. 12-13]. Згідно з першим варіантом, найбільш експліцитно представленим у Глосарії термінів ЕФО (1997) [4, с. 63], поняття “компетенція” і “компетентність” визначаються як здатність робити щось добре чи ефективно; відповідність до вимог, що ставляться при працевлаштуванні; здатність виконувати особливі трудові функції. Також наголошується, що термін “компетентність” використовується за тим самим призначенням.

Компетентність – це, на нашу думку, підготовленість (теоретична та практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб’єкта), наявність позитивних ставлень і сформованих якостей особи та її готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо), як суб’єкта діяльності, до певного виду діяльності. У цьому визначенні ми бачимо її багатозначність, що дійсно так, оскільки існують різні види компетентності.

Отже, більшість авторів під компетентністю розуміють загальну підготовленість, здатність і готовність особистості до дії як суб’єкта професійної діяльності, що ґрунтуються на його знаннях і досвіді, набутих завдяки навчанню й вихованню, зорієнтованих на становлення як суб’єкта життя, культури та професійної діяльності, активну інтеграцію в суспільство, освоєння багатогранної ролі в процесі життєдіяльності. Водночас, тут ми спостерігаємо відсутність чітких критеріїв її класифікації. Для уникнення суб’єктивізму в розумінні змісту та смислового поля поняття «компетентність» і визначення наукових засад його класифікації необхідно виокремити **провідні характеристики компетентності**. Зокрема, такі:

– *багатогранність*, тобто існують багато її видів, які характеризують якісний аспект опанування особою певним видом діяльності як її суб’єктом;

– *багатокомпонентність*, тобто будь-яка компетентність складається з певної мінімальної кількості компонентів – інтелектуальних, діяльнісних, професійно важливих якостей, мотиваційних тощо, без яких особа не може актуалізуватися в діяльності: «Поняття компетенції і компетентності ... багатокомпонентні», – слушно підкреслює російський науковець *Г.К. Селевко* [12, с. 140];

– *багатовимірність*, тобто для діагностування її сформованості та розвиненості необхідно чітко виокремити конкретні критерії і показники оцінювання;

– *надпредметність* і *міждисциплінарність*, тобто вона демонструє інтегральний результат опанування особою навчальною програмою за певною професією і конкретним фахом, а не тільки певною навчальною дисципліною;

– *різнофункціональність*, тобто компетентність дає можливість особі реалізовувати багато функцій, у тому числі інтегральних у процесі діяльності.

– *суб'єктність*, тобто компетентність завжди конкретна, оскільки стосується конкретного суб'єкта діяльності та його професіоналізму, майстерності та індивідуального досвіду діяльності.

На основі узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, аналізу педагогічної практики, можна зауважити, що існують найрізноманітніші види компетентностей. Українські педагоги та науковці пропонують такий перелік компетентностей: економічній; комунікативній; повсякденного життя; правовій; організаційній; технологічній; екологічній тощо [8, с. 37-38].

Нами на основі врахування провідних видів діяльності особи протягом життя та її професійної діяльності, а також беручи під увагу мінімальну кількість теоретичних і практичних знань, навичок, умінь, здатностей, певних особистісних та інших якостей, необхідних для соціального, професійного та фахового буття особи, **компетентність класифіковано на три види:**

1. **Ключові компетентності** – необхідні для буття особи в соціумі, набуття нею освіти та активної діяльності в суспільстві як соціальному суб'єктові. На думку І.О. Зимньої, «це ті узагальнено представлені основні компетентності, які забезпечують нормальну життєдіяльність людини в соціумі» [3, с. 20].

Ми їх визначаємо як базові, оскільки вони забезпечують, з одного боку, соціальну суб'єктність особи, тобто її соціальне буття, а з іншого – опанування та реалізацію інших видів компетентності особи як суб'єкта професійної та фахової діяльності. Наприклад, польські науковці виокремлюють п'ять ключових компетентностей особи – навчальну, комунікативну, соціальну, діяльнісну та комп'ютерну [21, с. 191-192], а російські – здоров'язбереження, саморозвитку, інтеграції знань, соціальної взаємодії, спілкування, рішення задач, предметно-діяльнісну, інформаційно-технологічну (І.О. Зимня) [3]. Дійсно, без їх сформованості складно наголошувати про повноцінне функціонування особи в суспільстві, успішне опанування нею певною професією і фахом, а також про ефективну професійну діяльність. Але їх перелік слід уточнити.

2. **Професійні компетентності** – необхідні для професійного буття особи як професійному суб'єктові. Їх багато, оскільки скільки напрямів підготовки спеціалістів у державі, стільки їх. Наприклад І. Гушлевська наголошує, що поняття «професійна компетентність» фахівця є одним з найуживаніших нових понять, що з'явилися в педагогічній науці та освітній практиці нашої країни в останнє десятиріччя [2, с. 22].

На думку польського науковця В. Фурманека, компетентною є та особа, яка до певних видів діяльності має відповідну підготовку [19, с. 14], а професійно компетентною – така особа, яка має відповідну професійну підготовку [20, с. 184].

Дійсно, *професійна компетентність будь-якого фахівця* є складним інтегральним психологічним, професійним, фаховим і суб'єктним утворенням, який формується в процесі набуття професійної освіти, актуалізується, розвивається і вдосконалюється у процесі практичної професійної діяльності як її суб'єкта, а ефективність її здійснення суттєво залежить від теоретичної, практичної та психологічної видів його підготовленості до неї, здатності та готовності до її здійснення, суб'єктних, професійно важливих та індивідуально-психічних якостей фахівця, сприйняття ним цілей, цінностей, змісту, результатів та особливостей цієї діяльності.

Таке розуміння смислового поля цього поняття дає нам можливість обґрунтувати *провідний методологічний підхід до визначення компетентності будь-якого випускника професійного навчального закладу*, який враховує різні аспекти його майбутньої діяльності. На думку І.О. Зимньої, актуальні компетентності включають такі характеристики:

- а) готовність до прояву компетентності (тобто мотиваційний компонент);
- б) володіння знанням змісту компетентності (тобто когнітивний компонент);
- в) досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (тобто поведінковий компонент);
- г) ставлення до змісту компетентності та об'єкта її впливу (ціннісно-смысловий аспект);
- д) емоційно-вольова регуляція процесу і результату прояву компетентності [3].

На нашу думку, основними *характеристиками компетентності будь-якого випускника професійного навчального закладу* є такі:

1) *ціннісно-мотиваційна готовність*, тобто сформованість професійних і фахових ідеалів, цінностей, настанов, мотивів і ставлень особи до майбутньої професії та фаху, до самого себе як до професіонала та фахівця;

2) *інтелектуальна підготовленість* (когнітивна характеристика), тобто набутість певної сукупності теоретичних і практичних знань, на основі яких, з одного боку, відбувається формування праксеологічної основи професійної діяльності, а з іншого – практичного мислення як фахівця;

3) *діяльнісна здатність* (праксеологічна характеристика) – це сукупність професійних практичних навичок, умінь і здатностей, необхідної для професійної діяльності, яка включає:

4) *професійна та фахова здатності* – це сукупність професійно важливих і фахових якостей, яка необхідна для професійної діяльності особі як професіоналу та фахівцю;

5) *суб'єктний* – це інтегральна характеристика, оскільки, з одного боку, він об'єднує всі вищевикладені аспекти в унікальне єдине ціле, яке характерне тільки для конкретної особи та конкретному фахівцю, а з іншого – від його сформованості залежить актуалізація інших – інтелектуального, діяльнісного, професійного та фахового, професійне становлення і відбуття особи як професіонала та фахівця.

Вони взаємодоповнюють один одного, сприяють їх комплексному і системному прояву, при необхідності можуть компенсувати недостатню

сформованість певних показників професійної компетентності фахівця. При недостатній сформованості певного із них фахівець неспроможний досягати основної мети своєї професійної діяльності, системно і комплексно реалізувати основні свої посадові компетенції. Але вирішальним є, на наше тверде переконання, суб'єктний компонент, який здатний декомпенсувати певні недоліки окремих компонентів професійної компетентності.

Характерними ознаками професійної компетентності випускника системи ПТО є такі характеристики:

1) багатofункціональність (оволодіння професійною компетентністю дозволяє розв'язувати різноманітні проблеми як в професійній діяльності, так і в повсякденному житті);

2) належність до метаосвітньої галузі (професійна компетентність є надпредметною та міждисциплінарною і може реалізуватися в різних ситуаціях, тобто як у професійній діяльності, так і, наприклад, у певній творчій діяльності);

3) інтелектоємність (професійна компетентність передбачає наявність загального, професійного та фахового видів інтелекту, абстрактного та практичного мислення, професійної саморефлексії та самоідентифікації випускника з конкретною професійною діяльністю, об'єктивного самооцінювання себе у цій діяльності тощо);

4) багатомірність (професійна компетентність включає різноманітні розумові процеси та явища: аналітичні, синтетичні, просторові, комунікативні, діяльнісні, суб'єктні, "ноу-хау", дуже часто і здоровий глузд, професійні відчуття тощо).

Основними компонентами професійної компетентності випускника професійно-технічного навчального закладу є, як правило, такі:

– *професійна позиція професіонала та фахівця* – система сформованих настанов, ціннісних орієнтацій, мотиваційних ставлень, суб'єктивних оцінок внутрішнього та оточуючого досвіду, реальності і перспектив, а також власні домагання фахівця, які визначають характер його діяльності, поведінки, спілкування, місце і роль у професійній діяльності і повсякденному житті; це ціннісно-мотиваційний компонент професійної діяльності;

– *система професійних теоретичних і практичних знань* – це системне психічне утворення, яке формує загальний і професійний інтелект, забезпечує теоретичну загальнонаукову, професійну та фахову підготовленість фахівця до професійної діяльності, тобто – це когнітивний компонент професійної діяльності;

– *система практичних навичок, умінь і здатностей* – це психічне утворення, яке формує практичну підготовленість фахівця до професійної діяльності, тобто – це праксеологічний компонент професійної діяльності;

– *професійно важливі якості* – стійке поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки фахівця, які зумовлюють неповторність та індивідуальний стиль його професійної діяльності;

– *професійна суб'єктність фахівця* – інтегральний компонент професійної компетентності, основними показниками якого є професійна свідомість і самосвідомість, професійна рефлексія та саморефлексія, професійна «Я»-

концепція; це суб'єктний компонент.

Т.І. Шамова основними видами професійної компетентності вважає спеціальну (пов'язана з безпосередньою управлінською діяльністю), соціальну (реалізується у вмінні співробітничати, організовувати спільну діяльність колективу на досягнення цілей, брати на себе відповідальність за спільні результати) та особистісну (здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, прагнення до постійного підвищення своєї освітньої компетентності) види компетентності, вміння організувати свою працю та оволодіння лідерськими якостями в сукупності з харизмою [17]. Спеціальну компетентність ми визначаємо як фахову.

В.І. Свистун і *В.В. Ягунов* під професійною компетентністю розуміють системне інтегральне явище щодо суб'єкта професійної діяльності, що включає не тільки його професійні та фахові знання, навички, вміння, професійно важливі якості, професійний і фаховий досвід, які забезпечують успішне реалізацію посадових компетенцій, але і мотиваційну готовність і позитивне ставлення до цілей, завдань, змісту, методик, технологій, засобів і результатів своєї професійної діяльності [18, с. 3-8].

Отже, узагальнена типова *структура професійної компетентності випускника ПТНЗ* має, на нашу думку, такі складові: ціннісно-мотиваційну; загальнопрофесійну; фахову; праксеологічну чи операційно-діяльнісну; професійно важливі якості та ставлення; функціональну; суб'єктну (аутопсихологічну).

Серед цих складових найбільш дискусійними є фахова і суб'єктна складові професійної компетентності. Хоча низка науковців, у тому числі З.О. Решетова вважають, що провідною метою навчання є формування учня як свідомого і творчого суб'єкта діяльності, здатного всебічно оволодівати любий об'єкт культури [14, с.96-99].

3. Фахова компетентність необхідна для фахового буття особи як фаховому суб'єктові. Як відомо, термін “професія” диференціюється з близькими за змістом поняттями “спеціальність”, “фах”. Наприклад, поняття “спеціальність” за “Словником іншомовних слів” – це 1) галузь виробництва, науки, техніки, мистецтва як сфера чиеї-небудь діяльності, роботи або навчання. 2) фах, професія” [13, с.852].

Спеціальність конкретизує вузьке і менш стійке коло робіт у межах однієї базової професії і може поділятися на підтипи, групи споріднених спеціальностей. Український варіант значень понять «професія», «спеціальність» доповнюється близьким терміном «фах». За «Новим тлумачним словником української мови» «*фах* – це: 1. Вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія; спеціальність, кваліфікація; будь-який вид занять, що є основним засобом до існування. 2. Основна кваліфікація, спеціальність; справа, заняття, в якому хтось виявляє велике вміння, майстерність, хист» [7, с. 650].

Ми пропонуємо розуміти ці поняття в такій послідовності: “праця – професія – спеціальність (фах) – фахівець”. «*Фахівець* – це той, хто досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі

науки, техніки, мистецтва тощо. 2. Той, хто зробив якість заняття своєю професією» [7, с. 650].

У психолого-педагогічній літературі поняття «фахова компетентність» практично не застосовується. Лише невелика кількість науковців використовує це поняття в своїх дослідженнях. Наприклад, В.І. Свистун, досліджуючи підготовку майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності, виокремлює в структурі їх управлінської компетентності фахову компетентність як її компонент [11], А.О. Чемерис обґрунтувала групову фахову компетентність органів державного управління та місцевого самоврядування [16], А.Л. Воєвода – фахову компетентність майбутнього учителя математики [1].

Щодо самого поняття «фахова компетентність» мають місце такі трактування:

– підготовленість до виконання трудової діяльності за конкретною спеціалізацією в межах певної спеціальності [11, с. 182].

– набір фахових знань персоналу організації, необхідних для вирішення соціально-економічних, політичних, екологічних, культурологічних, правових та інших проблем у межах поставлених перед організацією цілей [16, с. 18];

– здатність до освітньої діяльності на основі знань, набутих умінь, у відповідності з суспільними вимогами та ціннісними орієнтаціями [6, с. 18];

– системна властивість особистості вчителя, що виявляється у володінні фаховими компетенціями, в умінні застосовувати набуті знання та вміння в професійній діяльності, здатності досягати значимих результатів в організації процесу навчання математики [1].

Фахова компетентність існує у межах певної професії, наприклад, фахівці художніх промислів і ремесел – професія, а «Швачка-вишивальниця», «Кравець-вишивальниця», «Ткач ручного художнього ткацтва» тощо – це фах. Так, згідно зі Положенням про ступеневу професійно-технічну освіту, встановлено три ступені професійно-художньої освіти і відповідно три атестаційні рівні художніх ПТНЗ.

Перший рівень забезпечує формування відповідного рівня кваліфікації з технічно нескладних, простих за своїми виробничими діями і операціями професій, що відбувається у навчальних закладах першого рівня атестації: художні школи, спеціалізовані інтернати, Малі академії мистецтв, навчально-курсіві комбінати тощо.

Другий рівень – формування відповідного рівня кваліфікації з масових робітничих професій народних художніх промислів і ремесел середньої технологічної складності в навчальних закладах другого рівня атестації: професійно-технічні училища, художні професійно-технічні училища.

Третій рівень – формування високого рівня кваліфікації майбутніх робітників з технологічно складних, наукоємних професій і спеціальностей з напрямів мистецтва в навчальних закладах третього атестаційного рівня: вищі професійні училища, вищі художні професійно-технічні училища, центри ПТО [9].

Ці рівні забезпечують набуття фаху чи фахової компетентності, що представляє інтегральне фахове утворення фахівця художніх промислів і ремесел, яке характеризує його підготовленість, здатність і готовність до фахової

діяльності як її творчого суб'єкта.

Провідними характеристиками фахової компетентності є, на нашу думку, такі:

– проявляється в процесі професійної діяльності фахівця, тобто має діяльнісний характер прояву;

– характеризує міру включення фахівця як суб'єкта професійного буття в професійну та фахову діяльність, тобто має суб'єктний характер прояву;

– діяльнісна характеристика фахівця зі конкретної спеціалізації, що демонструє його здатність і готовність працювати на певному рівні, тобто характеризує індивідуальний характер прояву фахової компетентності;

– здатність фахівця кваліфіковано здійснювати свою фахову діяльність згідно з посадовими компетенціями, тобто це актуалізована фахова здатність конкретного фахівця;

– здатність до здійснення практичної діяльності в типових фахових ситуаціях, а також певний фаховий потенціал, який може бути перенесений на інші професійні сфери, тобто це певний фаховий потенціал;

– має динамічний і постійний характер, тобто має часовий вимір прояву;

– активна суб'єктна позиція, при якій фахівець знає та усвідомлює свої посадові компетенції і здатний усвідомлено їх реалізовувати, тобто це суб'єктний характер прояву фахової компетентності;

– певна замкнута система, оскільки належить до певного змістовного фахового простору, який торкається конкретного фаху, тобто на філософському рівні фахова компетентність є системним явищем;

– інтегральна якість фахівця, яка проявляється в загальній його здатності здійснювати фахову діяльність і демонструє готовність до них, тобто на філософському рівні фахова компетентність є:

за сферою наукового прояву: міждисциплінарним;

за об'єктом впливу: діяльнісний;

за організацією: системний, інтегральний, комплексний.

Для розуміння цих характеристик розглянемо **компоненти фахової компетентності, наприклад, фахівця технічного профілю та показники оцінювання її сформованості.**

Ціннісно-мотиваційний компонент характеризується позитивним ставленням до фаху, що знаходить своє відображення в внутрішньої мотивованості до своєї фахової діяльності, показниками якого є фахові інтереси (зацікавленість фахом, технікою та технологіями); фахові потреби (потреба набуття фахової освіти; потреба отримання роботи за фахом; зацікавленість у професійному становленні як фахівця технічного профілю); фахові мотиви (фахові мотиви: мотиви набуття фахової освіти; мотиви отримання роботи за фахом; зацікавленість у професійному становленні як фахівця технічного профілю); фахові цінності (бажання стати фахівцем технічного профілю конкретного спрямування; зацікавленість і бажання професійно займатися як фахівець технічного профілю); фахове ставлення до фаху фахівця технічного профілю (позитивне ставлення до фаху фахівця технічного профілю).

Когнітивний компонент включає інтелектуальну сферу фахівця технічного

профілю, наприклад, його обізнаність у технічній сфері, наявність системи технічних теоретичних і практичних знань. Показники: загальнотехнічні знання, вміння, здатності; професійні знання, вміння, здатності; екологічні знання, вміння, здатності; технологічні знання, вміння, здатності; фахові знання, вміння, здатності.

Праксеологічний компонент, тобто практична здатність успішно реалізовувати свої посадові компетенції у процесі професійної діяльності на підприємствах як фахівець технічного профілю. Він відображає насамперед фаховий досвід, культуру та стиль фахової діяльності, здатність успішно діяти як фахівець технічного профілю. Показники – вміння та здатності, а також досвід і культура фахової діяльності.

Професійно важливі якості – це ті якості фахівця технічного профілю, що ефективно впливають на успішність його фахової діяльності, сприяють самоактуалізації та самореалізації як фахівцю технічного профілю, серед яких слід назвати технічне мислення; технічні здатності; скрупульозність у роботі; винахідливість; самозбереження; вміння знаходити та впроваджувати нове в практику.

Суть *суб'єктного компонента* полягає в усвідомленні себе суб'єктом фахової діяльності і суб'єктного ставлення до себе як до професіонала – фахівця технічного профілю, основними показниками якого є професійна самооцінка; професійна свідомість і самосвідомість; професійна «Я»-концепція; професійна саморефлексія; професійна суб'єктність.

Отже, явища, які визначаються поняттями “компетентність”, “компетенція” і “компетентнісний підхід в освіті”, не можуть існувати окремо само по собі, оскільки одне поняття є смисловим продовженням іншого: **компетенція** як наукове явище → **компетентність** як інтегральна якість, яка характеризує підготовленість конкретного фахівця до розв'язання певних компетенцій → **компетентний** як реалізація цієї інтегральної професійно важливої якості у практичній діяльності конкретного фахівця.

Перспективні напрями подальших наукових пошуків. Обґрунтування змісту та з'ясування специфіки прояву фахової компетентності у конкретних фахівців, які набувають професійну освіту в системі ПТО.

Список використаних джерел

1. Воевода А.Л. Формування фахової компетентності майбутніх учителів математики засобами розвитку пізнавальної активності : [текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / А.Л. Воевода. – Вінниця, 2009. – 20 с.

2. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / І. Гушлевська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 22–24.

3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.

4. Глоссарий терминов рынка труда, разработки стандартов образовательных программ и учебных планов / ETF (European Training Foundation) ; Европейский

фонд образования (ЕФО). – 1997. – 160 с.

5. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» / В. Ландшеер // Перспективы: вопросы образования. – 1988. – №1. – С. 27-34.

6. Михаськова М.А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : Дис. кан. пед .наук – 13.00.02 / М.А. Михаськова. – К., 2007. – 228 с.

7. Новый тлумачний словник української мови: У 3 т. / Укладачі Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – [Видання друге, виправлене]. – К. : Аконіт. – 2006. – Т. 3: П-Я. – 864 с.

8. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – С. 13-39.

9. Положення про ступеневу професійно-технічну освіту — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua>cgi-bin/laws/main.cgi...

10. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / [пер. с англ.] / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с.

11. Свистун В.І. Підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності : [монографія] / В.І. Свистун. – К. : Науково-методичний центр аграрної освіти, 2006. – 343 с.

12. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138-143.

13. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень : [текст] / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

14. Формирование системного мышления в обучении : [учеб. пособ. для вузов] / под ред. проф. З. А. Решетовой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 344 с.

15. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – С. 58-64.

16. Чемерис О.С. Теоретичне обґрунтування групової дієвої компетентності органів державного управління та місцевого самоврядування / О.С. Чемерис // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць УАДУ при Президентіві України (Львівський філіал) – Л. : Кальвалія. 2000. – Вип. 4. – С.8–22.

17. Шамова Т.И. Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: Опыт, проблемы, перспективы / Т.И. Шамова // Педагогическое образование и наука: Науч.-метод. журнал. – 2004. – № 3. – С. 3-9.

18. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 2007. — Том 71: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 3-8.

19. Furmanek W. Kompetencje – proba okreslenia pojecia / W. Furmanek // Edukacja Ogolnotechniczna. – 1997. – nr. 7. – S. 12-18.

20. Furmanek W. Kompetencje ogolnotechniczne w edukacji wszechszkolnej / W. Furmanek // Edukacja Ogolnotechniczna nauczycieli klas I-III / red. K. Kraszewski. – Rzeszow-Krakow: Wyd. Oświatowe , 1998. – S. 7-21.

21. Matusz M. Kompetencje informacyjne nauczycieli i uczniw / M. Matusz //

Edukacja Technika – informatyka – edukacja / pod red. W. Walata. – Rzeszow: Uniwersytet Rzeszowski, 2008. – Tom X. Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji informatycznej. – S. 189-200.